

Son Elli Yılda Sovyet Rusya Kütüphaneleri

G. FONOTOV

Bu yıl Sovyet Rusya, Ekim 1917 de yapılan ihtilâli ve onun getirdiği politik ve sosyal sistemin kuruluşunun 50. yıldönümünü kutluyor. Bu, yarım asırda Sovyet Rusya'da başarılan ekonomik ve kültürel gelişmelerin gözden geçirilmesi için bir vesiledir. Bu arada kütüphanecilik alanında da elde edilen başarılar dikkate değer niteliktedir.

LENİN VE KÜTÜPHANELER : 9 Kasım 1917 nin erken saatlerinde Sovyet Hükümeti kurulduğu zaman, Smolny Enstitüsünün loş koridorunda Lenin Halk Eğitim Komiseri Lunacharsky ile bir konuşma yaptı ve «Kütüphanelere çok önem veriyorum, siz bu işle bizzat meşgul olmalısınız. Bir kütüphaneciler toplantısı düzenleyiniz. Amerika'da bu sahada birçok çalışmalar yapıyor. Kitaplar büyük bir güçtür ve ihtilâlin sonucu olarak kitaplara daha büyük bir özlem duyulacak. Okuyuculara geniş okuma odaları, aynı zamanda kolayca kitaba kavuşabileceği sey-yar kütüphaneler tesis etmeliyiz.» dedi. Tarihin böyle önemli bir devresinde Lenin'in sözleri Sovyet Rusya'daki ve Batı ülkelerindeki kütüphanelerin durumları ile ilgili geniş bir bilginin sonucudur. «1912 New York Halk Kütüphanesi» adlı raporu okuduktan sonra kütüphanelerin çalışmaları ile ilgili ve Amerika'nın en büyük şehrinin nasıl kitaba kavuştuğu konusunda bir de yazı yazmıştır. Aynı zamanda 1913 te Petersburg'da «Halk Eğitimi için ne yapılabilir» adı altında bir yazısında Lenin: «Kütüphanelerin gurur ve ihtişamı, kaç tane 16. yüzyıl hattâ 10. yüzyıl el yazması, veya kaç tane nadir cilt ihtiva ettiğine değil, kitapların halk arasında ne kadar hızlı bir şekilde kullanıldığına, kaç tane okuyucusu olduğuna, herhangi bir kitap talebinin ne kadar süre ile sağlanabildiğine, kaç kitap iare edildiğine, kütüphanelerde kaç çocuğun okuma alışkanlığı kazandığına dayanır.» demiştir.

TARİHÇESİ : Sovyet Rusya eski kütüphane gelenekleri olan bir ülkedir. Kütüphaneler tarihi Orta Asya ve Kafkasya'yı da içine almak şartıyla yüzyıllarca geriye gider. İlk olarak Kiev'de 1037 de kütüphane görülür. Bu kütüphane Prens Yaroslav tarafından kurulmuştur. St. Sophia katedralinde bulunup o zaman için oldukça geniş sayılmaktadır.

Yüzyıllar geçtikçe çok şey kaybedildi. Örneğin hâlâ Rus kitaplarına ilâveten Yunan, Lâtin hattâ Yahudi kitaplarını —ki çoğu Bizans İmpa-

ratorlarının kütüphanelerinden getirilmiş idi— ihtiva eden Çar Müthiş İvan'ın kitaplığının kaderi hakkında hiçbirsey bilinmiyor. Maamafih, özel veya manastıra ait olsun kütüphanelerin sayısı zamanla arttı. Bunda İvan Federov'un Rusya'da ilk defa kitap basımına başlaması önemli bir rol oynar.

18. Yüzyılda bir çok Halk Kütüphaneleri kuruldu. İlk defa geniş kütüphane binaları ve daha önemlisi İlimler Akademisi Kütüphanesi (1725) ve Moskova Üniversitesi Kütüphanesi (1756) kuruldu. Kütüphanelerin bilimsel ve eğitimsel olduğu kadar sosyal etkileri de göz önüne alındı. 18. yüzyılın tarihçi ve devlet adamlarından Tatischev: «Kütüphanelerin toplum yararına işlemesi ve kütüphanecinin yalnızca birçok ilim ve dillere vakıf olması değil aynı zamanda, her kitabın niteliğini hemence kavrayabilecek şekilde meraklı bir okuyucu ve hafızalı bir kişi olması gerektiğini» söyledi.

19. Yüzyılda Rusya'nın birçok kasabalarında kütüphaneler kuruldu. Petersburg, Kazan, Karkof, Vilno, Dorpat, Odessa ve Tomsk'da da Üniversite Kütüphaneleri kuruldu. 1814 te St. Petersburg Halk Kütüphanesi (Milli Kütüphanne), 1862 de bugün Lenin Devlet Kütüphanesi olarak bilinen Rumyantsev Kütüphanesi Moskova'da kuruldu. 18. ve 19. Yüzyıllarda ve 20. Yüzyılın başlarında kütüphanelerin gelişimi ile ilgili olarak bir çok kişi bizzat çalıştı. Bunların içinde Feofan Prokopovich, Lomonosov, Lobachevsky, Krylov, Herzen, Shernyshevsky, Dubrolyubov, Stasov, naşir ve bibliyografyacı Smirdin, Sobolshchihov, Pavlenkov, Rubakin ve daha birçokları vardır.

Asrımızın başlarında kütüphanecilik sisteminin gelişmesi için büyük bir arzu duyan devrimci fikirli kişiler ortaya çıktı, fakat 150 milyon nüfuslu koca bir ülke için başarılar yetersizdir; nüfusun 2/3 ü de hâlâ cahil.

Birinci Dünya Savaşının başlangıcında durum şöyle idi : Ülkede 2.300.000 cilt eserle Petersburg Halk Kütüphanesi, 1.200.000 cilt eser ile Rumyantsev, 600.000 cilt eser ile bilimler akademisini içine alan birkaç büyük kütüphane vardı. Eldeki kitapların yeterli bir kullanımı yapılmıyordu. Objektif bir yazar bunu : «Kitap mezarlıklarının ölüm-cül durgunluğu» diye vasıflandırıyor.

Toplam olarak 76.000 kütüphane vardı. Fakat bunların 4/5 i ucuz eserler ve dini kitaplardan meydana geliyor ve esas olarak din adamlarının kontrolü altında bulunuyordu. Yalnızca 14.000 kütüphane halk kütüphanesi niteliğini taşıyor, fakat bunların koleksiyonu da 9 milyonu geçmiyordu. Bu kitapların çoğu Hugo, Turgenev, Flaubert ve

Tolstoy'a ait olup Voltaire, Feueibach ve Darwin'in adı geçmiyordu. Okuyucular Dostoyevski ve Nekrasov'u okuyamazlardı; çünkü kütüphane kataloglarında isimleri bile geçmezdi. Her yeni kütüphanenin açılması bir sürü formalite ve emek harcanmasına sebep oluyordu. Halkın bilim, felsefe ve edebiyat üstüne okuma isteği yasa dışı birtakım kütüphanelerin kurulmasına yol açtı. Asrımızın başlarında toplumsal bilincin uyanmasında bütün ülkeye dağılan bu kitaplıklar önemli rol oynadılar. Fakat bunların varlığı büyük bir baskı altında devam etmekteydi. Bu arada 1911 de ilk kütüphanecilik kongresi yapıldı. Kongre, kütüphanelerin açılmasında gerekli bir metodun yokluğunun üzerinde durdu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında birçok küçük kütüphaneler çalışmalarına ara verirlerken, yeterli kaynaklar sağlanamadığı için çok önemli bir çok kütüphaneler bile çalışmalarını bir süre için durdurmak zorunda kaldılar.

KÜTÜPHANE PROGRAMI ve İCRAATI : Kasım 1917 de birçok ülkelerde kütüphanelerin meseleleri hakkında kararlara varıldı. Aynı ay içerisinde Lenin yukarıda bahsedilen konuşmadan başka «Petrograd Halk Kütüphanesinin Görevleri» isimli bir yazı yazdı. Bunu, Lenin tarafından imzalanan «Kütüphanelerin Organizasyonu (Haziran 1918), Depozit Kütüphanelerinin Korunması (Haziran 1918), Kütüphanelerin Merkezileştirilmesi (Kasım 1920) adlı kararlar takib etti. Kütüphaneciliğin gelişmesi ile ilgili problemler kütüphanecilerin toplantılarında olduğu kadar hükümet toplantılarında da münakaşa ediliyordu.

Yukarıda bahsedilen dokümanlar yalnız kütüphaneciliğin gelişmesi ile ilgili detaylı bir program vermekle kalmamış, aynı zamanda okuyucuların bütün isteklerini karşılayabilecek büyük kuruluşların yaratılması ile ilgili plânların ortaya konulması için kanuni yolları da göstermiştir. Kütüphane sistemlerinin en önemli yönü olan kütüphanecilerin eğitilmesi, tatmin edilmesi, ve materyallerin organize edilmesi hükümetin alâkadar olduğu bir konu haline gelmişti. Seçilecek kitapların kalitesine bilhassa önem verilmekteydi ve eski kütüphanelerde bulunan birkaç değerli kitap yeni kütüphanelerde okuyucuya sunulmuş ve dünyanın en iyi kitapları çok sayıda basılmıştır. Program, kütüphanelerin geniş halk kitleleri tarafından kullanılmasını öngörmekteydi.

Bu programın tatbikatına hemen başlandı. Memlekette harp, açlık ve tahribat hüküm sürerken birçok yeni kütüphaneler açılmış ve kütüphanelerdeki kitaplardan bir tekinin bile kaybolmaması için azami gayret ve itina gösterilmiştir. Kütüphanelere her gün yeni yeni kitaplar gelmeğe başlamış, 1918 de 5.412, 1920 de 4.498 ve 1923 te 10.618 ki-

tap basılmıştır. Kütüphaneler bilhassa cahil ve hâlâ büyüye inanan nüfusun toplandığı yerlerde onları bu sabit fikirlerden kurtarmak gayesiyle kurulmuştur. Halkın 2/3 ü cahil olduğu için bu toplumda yüksek sesle kitap okumak bir nevi eğiti mşeklini almıştır. Bazan gece kurslarında Harp ve Sulh, İlyada ve Shakespeare'in trajedilerinin tamamı okunur, halk daha önce hiç duymadıkları bu hikâyelerin kahramanlarına yakınlık kazanırdı.

Askeri birliklere gerek askerden sonra evlerine kültürlü olarak dönmeleri, gerekse kültürlü bir orduya sahip olmak bakımından kütüphane hizmeti verilmesine özel bir itina gösterilir ve kitap iare edilirdi. Binlerce kütüphane askeri birliklere hizmet etmekteydi. Çok iyi bilinen Budenny ve Voroshilov gibi liderler şu tamimi yayınladılar : «Kütüphaneci kütüphanenin kalbi ve ruhudur, kızıl ordu askerlerinin kitapları kullanmalarına yardım etmelidirler, ordunun eğitilmesindeki en önemli yardım kütüphanecilerin yardımındır.»

İhtilâli takip eden yıllarda mevcut ilmi kütüphaneler kuvvetlendirildi, Merkezi tıp kütüphanesi ve kütüphaneciler için Temel Kütüphane açıldı.

Bunu takip eden senelerde büyük ilerlemeler oldu. Kütüphanecilikle ilgili mesleki mecmualar neşredildi, methodsal merkezler kuruldu ve 1917 de kütüphane sayısı 283.000, eser sayısı ise 62.300.000 cilde yükseldi. Bu kütüphanelerin devamlı 7.600.000 okuyucusu vardı.

1929-30 yıllarında kütüphane sistemini yaymak, bina ve malzemelerini geliştirmek amacıyla bir kütüphane kampanyası açıldı. Memleketin çeşitli yerlerinde yeni kurumlar inşa eden işçilere kâfi miktarda kitap temin edebilmek maksadiyle gerekli adımlar atıldı. Genellikle barakalarda, hatta çadırlarda tesis edilen bu kütüphanelere karşı duyulan ilgi çok büyük oldu.

1934 yılında Merkezi İcraat Komitesi önemli bir kanun çıkardı : «Sovyet Rusya'daki Kütüphanelerin örgütlenme ve Yönetimi» üzerine. Bu kanun 1940 lardaki 250.000 kütüphane ve toplam 450 milyon kitap ile birlikte kütüphanecilik çalışmalarının hızla ilerlemesine ortam hazırladı. Bu, ihtilâlden sonra özetlenmiş olan kütüphane yapımı programının tamamlanması için büyük bir atılımı oldu.

Bütün kütüphaneler II. Dünya Harbinin patlak vermesinden hemen sonra çalışmalarına Milli Savunmanın kontrolü altında devam ettiler. Çok açık olan birşey var ki bu atmosferde bile kütüphaneler etkin olmakta devam ettiler. Örneğin 1941 sonbaharında 81 Nolu Moskova Kütüphanesi Devrim Meydanı Metrosunda, ve Devlet Tarihsel Halk

Kütüphanesi de bir başka metroda -Kurskaya- birer okuma odası açtılar.

Leningrad'ın kuşatılması sırasında 38 milyona yaklaşan ciltle kütüphaneler çalışmalarına devam ettiler. Isıtılmaması, pencelerinin kırılması, kitapların darmadağın olmasına rağmen Saltykov-Soedrin Devlet Halk Kütüphanesi her gün açık kaldı.

Savaş sırasında koleksiyonların çoğunluğunu teşkil eden değerli kitapların çoğu doğuya taşındı; fakat savaşın Sovyet Kütüphanelerine büyük ölçüde zararı oldu. Yalnız büyük kütüphanelerde 100 milyon kitap imha edildi. 32.000 Okul kütüphanesi, 334 yüksek Eğitim Kurumlarına ait kütüphane yandı ve imha edildi. Kiev ve Rostov Üniversitelerinin, Kalinin, Orel, Voronezh ve diğer bölgesel kütüphaneler; Smolensk'te olduğu gibi önemli kütüphaneler imha edildi. Stalingrad'daki kütüphaneler tamamiyle silip süprüldü, Tolstoy Kütüphanesindeki kitapların hepsi yanarak yok oldu.

1943 te Sovyet Hükümeti kütüphanelerin yeniden düzenlenmesi için çalışmalara başladı. 35 Mahalli dalda Devlet Edebiyat Fonu kuruldu ve milyonlarca kitap toplanarak kütüphanelere dağıtıldı. Kütüphanelerin tamir ve yeniden inşası başladı ve 1950 de kütüphaneler savaş öncesi düzenine girdiler.

Son zamanlarda kütüphanelerin ve stoklarının sayısı büyük ölçüde arttı. Devlet ve halk eskisine nazaran bu konuda daha fazla harcamalar yaptılar. Bu arada kütüphanecilerin de sayısı arttı. Kütüphane çalışmalarının bütün yanlarıyla gelişimi dikkatle plânlandı ve birçok yeni kanunlar konuldu. Her yıl birçok kütüphanenin açılması, yeni kitapların getirilmesi kütüphaneciler için yenilikler, ülkenin iktisadi ve kültürel plânlaması için gerekli olgulardı.

Bugün Sovyet Rusya'da, 127.000 i Halk Kütüphanesi, 51.000 i teknik ve özel kütüphane, 182.000 i okul kütüphanesi ve 5.000 ide çocuk kütüphanesi olmak üzere ceman 370.000 kütüphane mevcuttur. İlmi kütüphaneler 43 üniversite ve 700 ün üzerindeki yüksek eğitim enstitülerini içine almaktadır.

Bu kütüphanelerin hemen hemen % 95 i geçen 50 yıl içerisinde kurulmasına rağmen, oldukça eski kütüphaneler de vardır. Bunlara ilâveten 1524 te Riga Şehir Kütüphanesi olarak kurulan Latviyan İlim Akademisi Kütüphanesinden de bahsetmek gerekir.

Günümüzde Rusya'nın en önemli kütüphanesi Lenin Devlet Kütüphanesidir. M. E. Saltykov-Scedrin Devlet Halk Kütüphanesi ve bir-

çok Devlet-Halk, ilim ve teknik kütüphaneleri, ziraat, tıp, sosyal ilimler v.s. gibi merkezi kütüphaneler milli ehemmiyet taşıyan kütüphanelerdir. Aynı şekilde mahalli kütüphanelerin (Bu mahalli kütüphaneler, mahalli cumhuriyetlerin ve bölgedeki genel kütüphaneler olmak üzere toplam 141 tane idi) metod ve örgütlenme üzerine bir çalışması, ihtisaslaşma kütüphanelerinin ise ayrı bir çalışması vardır. Böylece Sovyet kütüphaneleri kitap isteme, kütüphaneler arası işbirliği, yöntem ve bibliyografik çalışmalar için kendi başlarına belirli hak ve vazifeleri olan sistemler meydana getirmişlerdir.

Kitap stoklarında anormal bir artma görülüyor. Son on yılda artma oranı % 150 ve şimdi kitap sayısı 2.400.000.000 i geçiyor. Bir milyondan fazla kitabı olan kütüphane sayısı 100 e yakındır. Bu arada Devlet Kütüphanesinin koleksiyonu 24.000.000 cilt ihtiva etmektedir. Bu sayı Saltykov-Scedrin Devlet Halk Kütüphanesinde 15.000.000, Sovyet Bilimler Akademisi Kütüphanesinde 11.000.000 dur.

Kitap stoklarındaki bu hızlı artış ülkenin neşriyat çalışmalarındaki başarının bir sonucudur. Örneğin 1967 de 75.000 kitap olmak üzere 1.400.000.000 kopya basıldı. Gazete ve mecmuaların toplam miktarı ise 250.000.000 dur.

Kütüphanelerin yeni talepleri arasında yabancı kitapların sayısı bir hayli yüksek olmakta, doğrudan doğruya satın alınan kitapların yanı sıra mübadele yolu ile temin edilen kitaplar da büyük bir yekün tutmaktadırlar. Şimdi Sovyet kütüphanelerinin sahip olduğu yabancı baskılı kitapların sayısı 10 milyon üzerindedir, diyebiliriz.

Ülkedeki kütüphanelerle ilgili temel bilgiler bunlar olmasına rağmen daha fazla bilgi de faydalı olacaktır.

50 yıl önce kütüphaneler, ülkenin orta ve Batı bölgelerinde idiler. Geniş sahalar boyunca -Sibirya, Uzak Doğu, Kazakistan, Orta Asya, Kafkaslar- devlet memurlarının faydalandığı nadir kütüphaneler vardı. İhtilâlden önce yalnızca 30 kütüphanesi olan Orta Asya Cumhuriyetlerinde şimdi 30.000 den fazla kütüphane vardır. Byelorussia, gelişmiş kütüphanecilik sistemleri ile 851 kütüphanesi ve 423.000 kitap stoğu olan bir milli bölge idi. Şimdi 80.000.000 ciltlik koleksiyonu, 20.700 kütüphanesi vardır. Georgia, Kazakistan, Kırgızistan, Yakutistan, Azarbaycan, Tacikistan, Ermenistan, Başkırıya ve Buryatya gibi bağımsız veya birleşik cumhuriyetlerin fertleri kütüphanelerini artırma imkânlarına sahiptirler. R.S.F.R.S. hariç birleşik cumhuriyetler ülkenin toplam nüfusunun % 43.5 una sahip olmasına rağmen, kütüphanelerin % 50.6 sına sahiptirler. Bu, sadece halk kütüphanelerini değil aynı zamanda teknik, genel ve okul kütüphanelerini de kapsar.

Sovyetlerde herkes bütün dillerde kitap okuma fırsatına sahiptir. Yalnız 1966 da 64 millî dilde ve 35 yabancı dilde kitap basıldı. Her yıl, 500-600 kitap Rusça hariç olmak üzere Sovyet dillerine çevrilir. Yılda yaklaşık olarak 4.000-4.500 kitap Rusçadan diğer dillere, 1000 den fazla kitap da Rusçaya çevrilir. Bu, her cumhuriyetin okuyucularının edebiyatı kendi dillerinde okuma imkânı kazanması demektir. Çoğu kütüphanelerde millî edebiyat toplam stokların % 60-70 ini teşkil eder. Eğer bir cumhuriyet kendi milliyetinden başka milliyetlere de sahipse bu milliyetlerin dillerinde kitaplara da sahip demektir.

Kısaca, millî dillerdeki edebî kitapların sayısı da her yıl artmaktadır. Rusça ve diğer dilleri -yabancı diller dahil- öğrenmek isteyenlerin çalışmaları artarken, sovyet halkları arasındaki manevî değerlerin artmasına ve yabancı ülkelerin kültürel ve bilimsel başarılarını tanımasına da yol açmaktadır.

Değişik cumhuriyetlerde, kitap iare sistemi millî farklılıklar ve yavaş yavaş şekillerini de göz önünde bulundurarak geliştirilmiştir. Uzak kuzeyin Nenet, Çukuci ve diğer halkları arasında kitap dağıtımını kişisel hizmet ve kültür merkezi olarak beliren «kırmızı çadır» usulu ile yapılır. Orta Asya'nın dağlık ve steplerinde, kütüphaneciler çoklukla at sırtında göçebe çobanlara kitap taşırlar. Bu kitaplar sonra komşu kamplara aktarılırlar. Ülkenin kültürel bakımdan kalkınması ve en güç olanı kadın ve erkeklerin okuma alışkanlığı kazanmasıdır ki bu da kütüphanelerin kurulması ile beraber yürütülmektedir. Bencil olmayan çalışmalar sonucunda, bu cumhuriyetlerde şimdi milyonlarca okuyucu vardır. Kütüphaneci yeni bir okuyucu kazanabilmek veya yeni bir kadın okuyucuyu kütüphaneye bağlayabilmek için günlerce uğraşmaktadır.

Şehir ve ıssız yerlerdeki kültür seviyeleri arasındaki fark yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. 50 yıl önce uzak yerlerdeki cehalet şehirdekinden çok fazla idi. Daha önce bahsedilen toplam kütüphanelerden 10.300 ü 4.200.000 kitapla ya «azizlere» ya da «haydutlara» ayrılmış olarak bu tenha bölgelerde bulunurdu. Şimdi bu tenha bölgelerdeki halk kütüphanelerinin sayısı 87.000 e kitap sayısı ise 500.000.000 a yükselmiştir. Bu, ülkedeki halk kütüphanelerinin toplam stoklarının hemen hemen yarısıdır. Toplam olarak her 1.230 kişiye bir kütüphane düşmektedir. Ve bu kütüphanelerde 90.000 kütüphaneci çalışmaktadır. Bugün, bu bölgelerde kitabın en önemli bir ihtiyaç haline geldiğini söylersek mübalağa etmemiş oluruz.

Tabii olarak, kütüphane çalışmaları bu bölgelerde birçok güçlükler altında yürütülmektedir. Arzulu çok okuyucusu olmasına rağmen, bilimsel kütüphaneler hâlâ kurulamamıştır. Bu yüzden memleket kütüpha-

nelerinde ziraî bölümler kurulmuş olup, kütüphaneler arası işbirliğine büyük önem verilmektedir. Kütüphanelerin gelişmesi için yeterli malzemeler (bina ve materyaller) temel ihtiyaçlardır. Kütüphanecilik çalışmalarındaki gelişmeye oranla, binlerce binanın bir anda inşasında ki güçlük 1950 lerde bazı kütüphanelerin uygun olmayan binalarda açılmasına sebep oldu. Bu eski binalar tamamiyle dolmuş vaziyettedirler. Böylece 1955 te ve kısmen 1960 da yeni kütüphane binaları inşasına başlandı. 1960-66 da 15.000 kütüphane yeni binalara taşındı ve 50 den fazla 300-500.000 kitap alabilecek yeni kütüphaneler inşa edilmektedir. Bu şekilde yenilenen kütüphaneler arasında Litvanya, Kırgız ve Moldavya'nın Cumhuriyet Kütüphaneleri, Birleşik Devlet Yabancı Edebiyat Kütüphanesi, Nonosibirsk'deki Sovyet Bilimler Akademisi Kütüphanesi vardır. Sovyet Bilimler Akademisi Kütüphanesinin Sibiry'a'da da bir şubesi vardır. Yapılmakta olan yeni binaları ile Moskova Sovyet Bilimler Akademisi, Devlet Merkezi Tıp Kütüphanesi, Merkezi Ziraat Kütüphanesi, Kazakistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri Kütüphaneleri ve Byelorussian Bilimsel Akademisi Kütüphanesi sayılabilir. Bölge, belediye ve üniversitelerde geniş kütüphanelerin yapılması amacı ile bir çok yeni bina inşa edilmektedir. Küçük halk kütüphaneleri için gerekli bina yapımı kısmen Sovyet rejiminin kuruluşunun 50. yıldönümü ile ilişkili olarak, yoğun bir şekil aldı. Örneğin Kazakistan 600 Bölge kütüphanesi, Türkmenistan ise 300 bölge kütüphanesi inşa etmek için çabalar harcamaktadırlar. Kütüphanecilik çalışmalarına modern tekniğin özellikle elektronik cihazlar- girmesine çalışılmaktadır.

Devlet, kütüphanecilerin iş veya iş öncesi çalışmalarına bilhassa önem vermektedir. İlk yetiştirme kurumları hemen ihtilâlden sonra kurulmuşlardır. Bunların sayıları da son bir kaç yılda büyük ölçüde arttı. Şimdi Türkistandaki hariç 16 yüksek kütüphaneci yetiştiren kurum vardır. Ayrıca 110 kuruluş ta orta dereceli kütüphaneci yetiştirmektedir. Her yıl 2500-3000 yüksek dereceli, 7000-8000 orta dereceli kütüphaneci yetiştirilmektedir. Bu genel eğitime ilâveten teknik ve çocuk kütüphaneleri için özel bir eğitim de vardır. Gerekli bibliyografik ve el kitapları her zaman bulunabilmekte ve herkes temin edebilmektedir.

Kütüphanecilerin ısrarlı çalışmaları takdirle karşılanmaktadır. Birleşik Cumhuriyet Hükûmetleri onlara şeref payeleri vermektedirler. 1000 den fazla kütüphaneci mükâfatlandırılmış ve kendilerine bu maddiyalar verilmiştir. Tabiidir ki kütüphanelerin genel durumu, kütüphane binalarına veya kütüphanede çalışanlara göre değil, okuyucuya verilen hizmete göre değerlendirilmektedir. Bu okuyucu sayısı 1966 da 11 milyon idi. Değişmeyen bir şey var o da artan okuyucu ve kitap sayısı. Eğer çalışma günü haftada 5 güne indirilirse daha çok okuyucu bek-

lenmektedir. Maamafih, kitap ve okuyucu ilişkilerinin karışıklığı göz önüne alınırca kütüphanelerin durumunu nicelik olarak ortaya koymak güçleşir.

Cehaletin kalkması, geniş okul çalışmalarının düzenlenmesi, ihtisaslaşmış veya yüksek dereceli eğitim kurumlarının kuruluşu, geniş aydınlar kadrosunun doğmasına, işçilerin kültürel seviyesinin artmasına sebep oldu. Bilimsel başarılar, hızlı teknik gelişmeler, artan toplumsal eylemler bilgiye olan susuzluğu artırdı. Çünkü çok iyi belirtildiği gibi «Kütüphaneyi kütüphane yapan okuyucudur» ve kütüphanenin durumunu anlamak ve bu bakımdan zor değildir. Kütüphaneciler birçok taleplerde bulunan okuyucularla bizzat meşgul olmalı, onların ihtiyaçlarını karşılamalı, kendi bilgilerini sürekli olarak geliştirmelidirler. Örneğin son iki yıl içerisinde ekonomi kitaplarına olan ilgi, milli ekonomiye hangi ekonomik kanunların uygulandığı konusuna bağlı olarak bir hayli arttı. Artan ilgi toplumun son elli yılını anlatan tarih kitaplarında açıkça gösteriliyor. Bütün bunlar kitap sipariş sistemlerinin yeniden organizasyonu ve müracaat imkânlarının geliştirilmesini, kütüphaneci için yeni bilgileri gerektiriyor.

Sovyet kütüphanelerindeki okuyucular sadece sağlanan imkânlardan faydalanan kişiler olmayıp aynı zamanda kitap mübadelesinde de etkili olmaktadırlar. Zamanla bu katılma biçimi değişti; fakat önemli tüphane çalışmalarına çeşitli yönlerden okuyucuların etkisi olduğu kadar, kütüphanecilere yardım eden kişilerin artması idi.

Önce her kütüphane çoklukla yılda bir defa çalışmalarını toplanarak okuyucularına anlatır. Raporların okunmasından sonra Danışma Komiteleri kurularak problemlerin çözümlenmesinde bir istekler politikası hazırlanır. Kütüphanelerle ilgili amme kurumları sistemi de kasabalarda, çeşitli bölgelerde veya cumhuriyetlerde çalışan kütüphanecilik Komitesinin vasıtasıyla kütüphanecilik çalışmalarının koordinasyonuna yardım ederler. Bütün Sovyet Kütüphanelerinin çalışmaları Sovyet Kültür Bakanlığına bağlı Bölümler Arası Kurul tarafından koordine edilir.

Okuyucuların kütüphane hizmetlerine bir başka katılma şekli de seyyar ve özel kütüphane dallarının işlemesine yardımcı olmalarıdır. Şimdi milyonlarca insana hizmet eden 300.000 den fazla bu tip kütüphane vardır. Okuyucular aynı zamanda kütüphanede birkaç saat çalışmak suretiyle kitap iaresine yardımcı olmaktadırlar. Hatta kütüphanecilerin çalışmadığı tatil günlerinde onların yerine çalışmaktadırlar. Ukrayna gibi birtakım cumhuriyetlerde her kütüphaneci kendisine yardımcı olan bir okuyucuya sahiptir. Birçok kütüphanelerde, özellikle Bi-

limsel ve Teknik Kütüphaneler bilim adamları, mühendisler, doktorlar, öğretmenler, ve avukatlar belirli saatlerde okuyuculara okunabilecek kitaplar, önemli yazılar hakkında bilgi verirler. Son olarak birçok yerlerde ise halk kendi özel kitap koleksiyonlarını diğerlerinin de istifadesine sunmaktadır. Şimdi yaklaşık olarak bu tip 7000 hizmet ve toplam 9.500.000 cilt eser hizmet halindedir.

1.500.000-2.000.000 arasında okuyucu kütüphane çalışmalarında aktif bir şekilde görev almaktadırlar. Bu arada kütüphane çalışmaları hakkında tartışmalara katılanlar göz önüne alınmamaktadırlar.

Eğer kütüphanelerin kendilerine herhangi bir ücret ödenmeyen yardımcılarının çalışmaları para olarak ifade edilmeğe kalkılırsa büyük bir tasarruf yapıldığı görülür. Fakat bunun asıl avantajı okuyucuların toplumsal çalışmalarda ve kültürel işlerde rol alması ve aynı zamanda kütüphane çalışmaları konusunda da söz sahibi olmalarıdır. Çeşitli istekleri olan binlerce halk-herhangi bir çiftçiden, büyük bir ilim adamına kadar- kütüphanelere kendi bilgi ve tecrübelerinden birşeyler verdiler, bu yüzden kütüphane çalışmalarının seviyeside çok arttı.

PROBLEMLER ve GELECEK İÇİN DÜŞÜNCELER : Bugün gelişen Sovyet Rusya kütüphanelerinin hiçbir probleminin kalmadığını söylemek muhakkak ki çok yanlış olur.

Şimdiye kadar kütüphane çalışmalarının geliştirilmesinde prensip, kütüphane sayısı ile bütün nüfus arasındaki oranın geliştirilmesi oldu. Bu gelişmeye limit tanınmamasına rağmen birçok cumhuriyetlerde yüksek bir doyma noktasına varıldı. Örneğin Estonya köylerinde her 640 kişiye bir kütüphane, Byelorussia köylerinde 920 kişiye bir kütüphane düşmektedir. Tabii, aşılmaması gereken bir doyma noktası, bunun yanında iktisaden sağlanamayacak daha ileri imkânlar ortaya çıktı. Bu düzey okuyan halkın ilgisine, nüfus kesafetine ve diğer faktörler arasındaki uzaklığa göre ayarlanmalıdır.

Sovyet Rusyada kütüphaneleri geliştirmek için gözle görülür bir çalışma vardır. Devlet Plânına göre 1970 yılı sonunda 15.000 yeni kütüphane kurulacak. Buna rağmen çalışmalar hâlâ yetersizdir. Bu plâna göre bazı kütüphaneler bir yerden diğer bir yere taşınacak, binlerce seyyar ve özel dallarda yeni kütüphaneler kurulacak.

Bu karışık çalışma kısaca Sovyet kütüphanelerinin geliştiği tarihi bir dönemdir ve bu dönemde kitaplara olan ilgi bütün nüfus tarafından meydana getirilmiştir.

İkinci problem kitap stoklarının büyüklüğü ile ilgilidir. Kütüphane-

cilerin sürekli olarak artan kitap stokları ile karşılaşmalarının bir takım zıt etkileri olmuştur. Diğer yandan artan stoklar okuyucunun okuma ihtiyacını daha kolay sağlamaktadır. Diğer bir yönden her yıl her kitabı bulmak, belirli konular içerisinden seçmek daha güç olmaktadır. Artan stoklar her yıl yapılan yeni isteklerde önemli rol oynamaktadırlar. Bilimsel ve teknik gelişmenin çok hızlı olması yüzünden kitap sayısı (basılan) artmakta ve kütüphaneye geç gelmektedir. Bu ise kitap iaresini başarısızlığa uğratmaktadır.

Şimdi depozit kütüphanelerinin kurulması -ki yakın zamana kadar ihmal edilmişti- düşünülüyor. Bütün bu tedbirler her kütüphanenin okuyucularının ihtiyaçlarına daha küçük sayıda sürekli kitap stoku ile cevap vermelerini sağlayacaklardır. Daha ileri bir iş olarak ta kütüphane stoklarının mikروفilm ve mikrokartlara aktarılması olacak ki böylece materyaller daha rahat sağlanabilecektir. Kütüphaneler modern anlamda Otomasyon ve mekanizasyon ile materyallerin daha hızlı ve seri olarak ele geçmesini sağlayacaklardır.

Üçüncü bir problem kütüphanelerin bilimsel ve teknik bilgi sistemlerindeki rolü ile ilgilidir. Bu sorun son zamanlarda teknik ve bilimsel yönden bilgi veren ihtisaslaşmış organların kütüphanelerin gelişimine paralel bir gelişim göstermeleri ile bir hayli tartışıldı. Çoklukla, iktisadi çalışma metodları kurulamamış veya gerekenin iki misli çalışma yapılmıştı.

Kütüphanelerin bu yönden çalışmaları şimdi sınırlandırılmıştır. Kütüphaneler gerek kütüphane hakkında, ve gerekse bibliyografik bilgileri sağlamakla görevlendirildi, ihtisaslaşmış organlar analitik ve sentetik nitelikteki bilgileri sağlamakla ilgileneceklerdi. Eldeki bilgilere verilen son şekiller büyük ölçüde eski bilgilere dayanır. İhtisaslaşmış organların çalışmaları için gerekli olan bilgiler de basım evlerinin katalogları olduğu kadar kütüphanelerin bu konudaki bir sürü neşriyatı ve diğer materyalleri idi. Şimdi ihtisaslaşmış organların hazırladığı materyal kütüphaneler yolu ile mümkün olan en geniş ölçüde dağıtılmaktadır.

Son elli yılda Sovyet kütüphanecileri büyük çalışma tecrübeleri kazandılar. Problemlerini çözebilmek için diğer ülkelerin kütüphaneleri üzerinde de çalışmak arzusundalar. Bu konu ile ilgilenen herhangi birine Sovyet kütüphanecileri çalışmaları hakkında veya çok yönlü tecrübelerinin faydalı olabileceği herhangi bir soru hakkında bilgi vermeğe hazırdırlar.